
MONTESQUIEU'DE SİYASİ GÜÇ VE ÖZGÜRLÜK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEVLET DÜŞÜNCESİ*

STATE CONCEPTION IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN POLITICAL POWER AND FREEDOM IN MONTESQUIEU

Erdoğan Serdar ÇALIK

Atatürk Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

Felsefe ve Din Bilimleri

Yüksek Lisans Öğrencisi

ersrdclck@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6055-1862

Atıf Gösterme: ÇALIK, Erdoğan Serdar, “Montesquieu’de Siyasi Güç ve Özgürlük İlişkisi Bağlamında Devlet Düşüncesi”, *Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD)*, Haziran 2023 (12), s.66-81.

Geliş Tarihi:

14 Haziran 2023

Kabul Tarihi:

30 Haziran 2023

©2023 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

Özet: Tarihin en erken dönemlerinden günümüze kadar filozoflar, insan biçimli toplumların yönetimi ile ilgilenmişler ve bu ilgi, felsefenin bir alt dalı olarak siyaset felsefesinin doğmasını sağlamıştır. Bu alanın düşünürlerinden biri, Fransız ihtilalinden tam yüzyıl önce dünyaya gelen ve fikirleriyle ihtilali doğrudan etkilemiş olan Montesquieu’dür. Çalışmamızın konusunu, Aydınlanma Çağı’nın en ünlü temsilcilerinden olan Fransız düşünür Charles-Louis de Secondat, baron de la brede et de Montesquieu’nün devlet yönetimi hakkındaki görüşleri oluşturmaktadır. Bu çalışmada en başından beri uygarlığın hızla gelişmesine, insanlığın hızla ilerlemesine rağmen her zaman toplumların sorunu olan yönetim biçimi ve siyasi hürriyete dikkat çekilmiştir. Montesquieu tarafından ideal olarak görülen yönetim biçimi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Montesquieu, siyaset felsefesi, özgürlük, siyasi hürriyet, aristokrasi, monarşi, despotizm.*

Abstract: From the earliest periods of history to the present, philosophers have been interested in the management of human-shaped societies, and this interest has led to the emergence of political philosophy as a sub-branch of philosophy. One of the thinkers of this field is Montesquieu, who was born exactly a century before the French Revolution and who directly influenced the revolution with his ideas. The subject of our study is the views of the French thinker Charles-Louis de Secondat, baron de la brede et de Montesquieu, who is one of the most famous representatives of the Age of Enlightenment, on state administration. In this study, attention has been drawn to the form of government and political freedom, which have always been the problems of societies, despite the rapid development of civilization and the rapid progress of humanity. The management style, which is seen as ideal by Montesquieu, has been tried to be revealed.

Keywords: *Montesquieu, political philosophy, liberty, political liberty, aristocracy, monarchy, despotism.*

*Bu çalışma Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN danışmanlığında hazırladığım “Montesquieu’de Siyasi Güç ve Özgürlük İlişkisi” (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2018) adlı yüksek lisans tezimin “Devlet Adamı Olarak Montesquieu” başlıklı bölümünden türetilmiştir.

Giriş

Devlet fikri, düşünce tarihi açısından siyaset felsefesinin altında işlenen bir bölümdür. Felsefi olarak düşünmeyi sistemleştiren Antik Yunan medeniyetinden önce de yaşamış birçok medeniyet ve özellikle Doğuda hüküm sürmüş olan medeniyetlerde de devlet fikrinden ve aksiyolojinin bir alanı olan siyaset felsefesinden bahsedebilmek mümkündür. İnsan her zaman düşünen bir varlık olduğu için, düşüncesinin sonunda felsefi bilgiye ulaşmaktadır. Bu bakış açısı Devlet olarak tabir edilen oluşumu yaklaşık on bin yıl öncesine götüren ve ilk tarım topluluklarında görülen bir kurum haline getirmektedir.¹

Antik Yunan medeniyetinin Batı dünyasına çok değerli katkıları, aklın ve bilginin aracılığıyla birey ve doğayı düzene sokma girişimleri² öncesinde de dünyanın anlaşılması ile alakalı fikirler mevcuttur. Ancak bu fikrin sistematik bir şekil almasında en büyük pay Yunan medeniyetine aittir. Bu medeniyet altında şekillenen toplum yaşantısında polis adı verilen şehir devletinin merkezde olduğu bir yapı mevcuttur. Polis devlet anlayışı Batı dünyasının siyasi olarak teşkilatlanmasında modern anlamda ulus devlet yapısının karşısında yer almaktadır. Batı medeniyetlerinde insanın değerleri üzerinden saygı ve onur merkezli, ahlaki değerlere dayalı bir sistem vardır.³

Montesquieu (1689- 1755), Fransız İhtilali'nden yüz yıl önce Fransa'nın Bordeaux'ya bağlı La Brede beldesinde dünyaya gelmiştir.⁴ İyi bir eğitim görmüş olan Montesquieu, hukukçu bir aileye sahiptir.⁵ Aynı zamanda Montesquieu, Grotius ve Machiavelli'i iyi tanımaktadır.⁶ Aldığı iyi eğitimi hukuk alanında derinleştiren Montesquieu Bordeaux'ya dönerek hukuk eğitimini tamamlamış ve 1708 yılında avukat olmuştur.⁷

18. yy. büyük sorunlar çağı olarak adlandırılırken akıl ile dini anlayış arasındaki savaşın en yüksek olduğu dönem olarak tarihe geçer. Aydınlanma, skolastisizmdeki zayıflamış tabu kurallarının yerini pozitif hukuk kurallarına bıraktığı bir dönemdir. Montesquieu sahip olduğu hukuki statü ile bu yüzyılda tek bir doğal hukuka karşı çıkan doğal hukuk teorisine şiddetle eleştirmiş ve sosyolojik hukuk gözleminin tek başına pozitif hukuka dayanmak için yeterli olmadığı iddiasını ortaya atmıştır.⁸ Montesquieu, hukukun her türlü

¹ Francis Fukuyama, *Devlet İnşası*, çev. Devrim Çetinkasap (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006), 13.

² William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev. İsmet Özel, (İstanbul: Şule Yayınları, 2009), 15.

³ Donald Tannebaum- David Schultz, *Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. Fatih Demirci, (Ankara: Adres Yayınları, 2007), 29.

⁴ Metin İşçi, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, (İstanbul: Der Yayınları, 2011), 259.

⁵ İşçi, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, 259.

⁶ Loy J. Robert, *Montesquieu*, New York: Twayne's World Authors Series, 1968), 35.

⁷ *Meydan Larousse* (Cilt 8), (İstanbul: Meydan Yayınevi, 1973), 915.

⁸ Jacqueline Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*, çev. Özcan Doğan (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2011), 238.

aşkınlıktan bağımsızlığını savunmuş⁹ ve tüm devlet sisteminin yeniden analiz eden, liberal temelli devlet kavramının teorisyonu olarak görülmüştür.¹⁰

Dolaylı ya da doğrudan Montesquieu'nün Fransız Devrimi üzerindeki etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Son tahlilde Montesquieu, rahiplerden ve otokrasiden nefret eden, kişisel özgürlüğe büyük ilgi duyan, aristokratik ayrıcalıklara düşkün ve güçlü bir sahiplenme duygusuna sahip bir kişidir.¹¹ Her ne kadar geçmişten gelen yapının dayatmış olduğu kurumsal sabit fikirlere sahip bir Montesquieu'den söz edilse de¹² Aydınlanma'nın akıl, insanlık ve ilerlemeye ilişkin tipik insan modeli, Montesquieu'yü 1789 Devrimi'ne hazırlayan entelektüel mimarlardan biri yapmıştır.

1. Devletin Oluşumunda Rol Oynayan Unsurlar

Temel olarak karmaşık devlet oluşumu, birçok faktörün bir kombinasyonunun doğal sonucudur. Bir kişinin tek başına ülke kurması pratikte mümkün olmadığı gibi ülkeyi kaç kişinin kurabileceğine dair genel kabul görmüş bir teoride söz konusu değildir. İlkel kabile hayatında gerçekleşen kültürel etkileşimler sonucunda yönetim ve yönetim anlayışının kurumsallaşmasıyla birlikte devletin beş unsuru olan ekonomi, ordu, hukuk, din ve idare ortaya çıkmıştır.¹³ Bu beş unsurun yanı sıra iklim de bazı düşünürler tarafından devleti oluşturan unsurlardan biri olarak ele alınmıştır. İklimin insanın sahip olduğu karakteri ve yönetim şekilleri üstündeki etkilerinden bahseden Montesquieu ve İbn Haldun gibi siyaset düşünürleri de dikkate alırsak bu unsurlar altıya yükselmektedir.

Ekonomik faktörler, devlet oluşum sürecinde her zaman ilk tanımlayıcı kavram olmuştur. Başından beri devleti oluşturan bireyler biyolojik olarak ihtiyaçlarını karşılamayı bir görev olarak görmüşlerdir. Devletin yükümlü olduğu işleri yürütebilmesi, idari ve askeri giderleri karşılayabilmesi için gelire ihtiyacı vardır. Ayrıca zenginlik, ülkeyi dış dünyada temsil etmek ve müreffeh bir yaşam için gereklidir.¹⁴ Ekonomi konusuna vurgu yapan Montesquieu, toplumdaki lüks ve israfın yanı sıra devlet için bir gelir kaynağı olarak vergi sisteminin önemini vurgulamıştır.

Toplumsal yapıda devletin oluşumunda ekonomi kadar önemli olan bir diğer faktör de “din” olmuştur. Eski çağlardan beri insanların inançları toplumların şekillenmesinde önemli rol

⁹ Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*, 239.

¹⁰ Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*, 239.

¹¹ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, 241.

¹² Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, 241.

¹³ Ayhan Bıçak, *Devlet Felsefesi Eleştiriler ve Öngörüler*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 24.

¹⁴ Ayhan Bıçak, *Devlet Felsefesi Eleştiriler ve Öngörüler*, 25.

oynamıştır. Din, Tanrı ile insan arasındaki ilişkiyi açıklayan bir kurumdur, çünkü dinin temel değeri olan Tanrı, evreni düzenler ve kontrol eder.¹⁵ Toplumun yönetenlerin içgüdüleri aslen Tanrı'ya dayandığından din, devlet yönetiminde merkezi bir rol oynamıştır. Montesquieu, yaşadığı dönemin özelliklerini, insanların ahiret mutluluğu için tasarlanmış dinleri değil, bu dünyadaki insanların mutluluğuna en çok katkı sağlayan dinleri uygulamalarının daha başarılı olacağını ön planda tutmuştur.

Burada Montesquieu, sahte ve gerçek din arasında bir ayrım yapmaktadır. Montesquieu, diğer her şeyde olduğu gibi, olmaması gerekeni değil, olması gerekeni gerçekçi olarak düşünen, insanı ahirette değil bu dünyada mutluluk, huzur, sükûnet ve refaha götüren bir din anlayışını kabul etmektedir. Böyle bir din anlayışına sahip olmak, insanları doğru bir liderlikle kontrol altında tutmada önemli bir faktördür. Dinlerin kutsal kitapları bu dünyaya düzen ve mutluluk getiren yapıda değildir.

Eğitim noktasında da Montesquieu orijinal fikirlere sahip olan bir düşünürdür. Ona göre eğitim kanunları hayatımızda uyguladığımız ilk kanunlardır. Ulusların yönetim biçimlerine göre tasnifler yapan Montesquieu, her bir yönetim biçimine göre konuları değerlendirmiş ve o konunun önemini vurgulamıştır. Saltanatlarda çocukların, öğrenim görecekleri yerlerin olduğu okullarda genel eğitim görmediği; eğitimin neredeyse sosyal hayata girer girmez başladığı¹⁶ görüşüyle Montesquieu saray kurallarına göre yapılan eğitimde gelecekte devleti yönetecek olan kadroların yetişme tarzlarına vurgu yapmıştır. Saltanatın temsilcisi olarak yetiştirilenler, şeref, izzet ve fazilet içinde yetiştirilirler. Bu saray eğitimini onurlu bir eğitim olarak tanımlayan Montesquieu, erdemlerin bir asalet havası ile birlikte olması, ahlakın cesur olması ve davranışların nezaketten ayrılmaması gerektiğini savunmuştur.¹⁷ Saltanat hükümetlerinde medeniyet konusunda oldukça tutarlı bir teori ortaya koyan Montesquieu, Stoacı anlayışa göre çocukluğunda kendisini etkileyen örnek bir bireysel eğitimden bahsetmektedir.

Eğitim şekli baskıya dayalı olarak hüküm sürülen hükümetlerde ise tamamen değişmektedir. Saltanat idarelerinde verilen eğitim kişinin ruhunu yükseltmeye, baskıya dayalı hükümetlerde ise alçaltmaya odaklanmıştır.¹⁸ Montesquieu verilen eğitimin yönetim şekli ve insana biçilen rolü noktasında muhteşem bir tespit yaparak bu noktada köleliği öğreten bir eğitimin ön planda olduğunu ortaya koymuştur. *“Aşırı itaat, itaat edenin bilgisiz olmasını*

¹⁵ Bıçak, *Devlet Felsefesi Eleştiriler ve Öngörüler*, 30.

¹⁶ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 77.

¹⁷ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 78.

¹⁸ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 81.

gerektirir; hatta işin başında bulunanın bile böyle olmasını gerektirir; danışmaya, şüphe etmeye, düşünüp taşınmaya ihtiyacı yoktur. Sadece ister, işte o kadar.”¹⁹

Böyle bir itaatin sağlanabilmesin yolu baskı hükümetlerinde eğitimin neredeyse olmamasıdır. Eğitim, insanda düşünme yönünü geliştireceğinden, bu tarzda yetişecek bireyler her zaman baskı rejimleri için büyük bir tehdit olmuştur. Baskıcı rejimlerin düşünmeden kendisine itaat edecek adeta köle gibi fertler yaratmasının en etkili ve masrafsız yolu eğitimsiz, vasıfsız bireylerden geçmektedir.

Baskıcı rejimlerde durum böyleyken cumhuriyet rejimlerinde bu durum tamamen değişmektedir. Eğitimin aranan bir değer olarak bütün unsurlarının bulunduğu çevre cumhuriyet rejimidir.²⁰ Demokrasiler, hukuka ve insan özgürlüğüne dayandığı için bilginin önemli olduğu bir hükümet biçimidir. Siyasi erdem, toplum çapındaki bir hükümetteki veya baskıcı bir hükümetteki korku ve otoritenin aksine, cumhuriyetçi bir hükümette çok önemlidir. Adanmışlık anlamına gelen politik erdem, her zaman çok zor ve meşakkatli bir görev olmuştur.²¹ Bu erdemi vatana duyulan karşılıksız sevgi ile kanun ve nizamlara bağlılık olarak tanımlamamız mümkündür.²² Görülebileceği gibi Montesquieu, cumhuriyetçi yönetimde eğitimi sadece bilgi vermekten ziyade siyasi erdemi, vatanseverliği ve hukukun üstünlüğünü sağlama aracı olarak görmüştür. Bu yönetim biçiminde devletin devamlılığı bu esaslar üzerine kuruludur. Aksi halde bazı kesimler devlet gücünü kendilerinde görerek cumhuriyet yönetimi içinde baskıcı bir rejim yaratmaya çalışabilirler. Tarihte pek çok örneği bulunan bu durumu önlemenin tek yolu, iyi değerlere sahip eğitilmiş insanlar yetiştirmektir. Gelişmekte olan bir milletin bozulmayacağını, ancak yetişmiş insanları bozuk olduğu takdirde bir milletin yıkılacağını²³ belirten Montesquieu, siyasi yapının sağlam bir düzende devamlılığını eğitim şartına bağlamıştır.

2. Montesquieu'nün Devlet Anlayışında Yönetim Biçimleri

Kendi sistemini aklın süzgecinden geçen deneylerden çıkarılan sonuçlar olarak tanımlayan Montesquieu, liderlik tarzlarının iklimin insanlar üzerindeki etkilerini dikkate alarak çevredeki farklılıklar etrafında geliştiğini savunmuştur. Bu farklılıkların sonucunda üç liderlik tarzı ortaya çıkmıştır. Birincisi, tüm halkın veya halkın çoğunluğunun hükümeti yönettiği cumhuriyet yönetimi, ikincisi, bir kişinin sabit kanunlarla yönetimi olan saltanat

¹⁹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 81.

²⁰ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 83.

²¹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 83.

²² Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 83.

²³ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 83.

yönetimi, üçüncüsü ise hiçbir kurala bağlı olmayan, tek bir kişinin keyfi idaresine bağlı olan baskıcı yönetimdir.²⁴

Yönetim biçimlerini yöneten halk veya grupların uyguladıkları yasalara göre sınıflandıran Montesquieu, yönetim biçimlerini de üç ana başlık altında toplamıştır.²⁵ Bununla birlikte Montesquieu her yönetim şeklinin temeline bir ilke dayandırmaktadır. Ona göre Cumhuriyet erdeme, monarşi onur ve şerefe, despotizm ise baskı ve korkuya dayanmaktadır.²⁶ Dayanak olarak belirtilen bu ilkeler, yönetimlerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi açısından ne kadar uygulanabildiklerine bağlıdır.

2.1. Cumhuriyet (Demokrasi ve Aristokrasi)

En yaygın tanımıyla halkın egemenliğine sahip olduğu bir yönetim biçimi olan cumhuriyet, yönetim biçimine göre demokrasi ya da aristokrasi olarak adlandırılır. Demokrasi, iktidar tüm halkın elinde olduğunda, aristokratik bir hükümet biçimi, yönetimin halkın bir kısmının elinde olduğunda ortaya çıkar.²⁷ Temel ilkesi erdem olan bu yönetim biçiminde liderlik tarzının bütün devamlılığı kişinin karakterine bağlıdır. Erdem ya da erdem, ahlaki iyiliğe yönelme, ahlak anlamında adalet, alçakgönüllülük gibi anlamlar içerdiğinden burada amaç, toplumu oluşturan kişilerin kendilerinden beklendiği gibi davranması ve bireyden toplumun tümüne doğru bir negatif kontrol sistemi oluşturmasıdır. Bu negatif kontrol sisteminden bahseden Montesquieu, cumhuriyetin savunma gücüne karşı da uyarılarda bulunmuştur.

Montesquieu'ye göre küçük bir cumhuriyetin yıkılması bir dış güç tarafından, büyük bir cumhuriyetin yıkılması ise içten gelen bir kötülükle kendi kendine yıkılmasına bağlıdır.²⁸ Bir cumhuriyetin alt yönetimleri olan demokrasi ve aristokrasiye geçmeden önce bu kısma odaklanmak önemlidir. Montesquieu'ye göre bu çifte tehdit, tüm hükümet biçimlerini eşit derecede yozlaştırır. Kötülük nesnenin kendisindedir ve onu yok etmenin bir yolu yoktur.²⁹ Bir çıkış yolu olarak düşünür, cumhuriyetin yönetiminde iç barışın hüküm sürdüğü Federal

²⁴ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 51.

²⁵ * Montesquieu bu sınıflandırmayla birlikte Aristoteles'ten bu yana hükümet şekillerini şu şekilde ayıran geleneği yıkmaktadır: 1 Baskı/Tiran idaresi şeklini alarak bozulan saltanat idaresi; 2 Oligarşik idare şeklini almak yoluyla bozulan soylular idaresi; 3 Demagojik idare şeklini almak yoluyla bozulan demokrasi idaresi. Montesquieu'nün hükümet şekillerini ayırma tarzı lojik değil deneysel ve soyuttur. Onun için, cumhuriyet idaresi Roma ya da Atina'dır; baskı idaresi Doğu ülkelerindeki imparatorluklardır, saltanat idareleri de Roma İmparatorluğu'nun kalıntılarından meydana gelen devletlerin tümüdür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 51.

²⁶ Cavit Orhan Tütengil, *Montesquieu'nün Siyasi ve İktisadi Fikirleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1956), 16.

²⁷ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 52.

²⁸ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 195.

²⁹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 195.

Cumhuriyet adını vermiştir. Montesquieu'nün siyasi topluluk olarak adlandırdığı, iç barışın garanti altına alındığı bu birlik adeta bir işletme gibidir. Bu birlik, küçük cumhuriyetlerin birleşmesinden oluştuğu için, herhangi bir hükümetin barışını kazanır. Dışarıdan, birlikten aldığı güç sayesinde süper güçlerin tüm avantajlarına sahiptir.³⁰

2.1.1. Demokrasi

Demokrasi, tüm insanların kuruluşun ve ülkenin politikalarını şekillendirme konusunda eşit haklara sahip olduğu bir hükümet biçimidir. Bu yönetim biçiminde millet bir yönüyle hükümdar, diğer yönüyle halktır.³¹ Bunun temel bir sonucu da gerek hükümet gerekse idaredeki kişilerin temel haklarını, iradelerini oy kullanarak ifade etmeleridir. Bunu sağlıklı bir şekilde yapabilmek için bazı yasalara ihtiyaç vardır. Demokrasinin bu temel yasaları, oy hakkını, seçim prosedürünü ve oylamayı düzenleyen yasalardır.³²

Montesquieu, yasaları uygularken Temsilciler Meclisi'nin önemine dikkat çekmiştir. Bütün milletin iradesini kendi eliyle ifade etmeye kalkışması büyük bir kaos yarattığına göre, millet kendisini temsil etme yetkisine sahip bir grup insan seçmelidir. Montesquieu, halkın seçtiği temsilcilerin önemine değinerek, bu seçimlerin demokratik yönetimin temel ilkelerinden biri olduğunu, aksi takdirde halkın kararı olmayacağını vurgulamıştır.³³ Seçilen insanların halkın iradesini tam olarak yansıtabilmesi için halkın isteklerini dile getirme noktasında yetkin kişiler olması önemlidir.

Temsilciler meclisinin seçiminden sonraki en önemli kısım makamların ve bürokratik atamaların dağılımıdır. Bu dağılımın adaletsiz şekilde olması cumhuriyet yönetimini bozarak düzeninin bozulmasına yol açmıştır.³⁴ Burada hemen hemen tüm yönetim biçimlerinin temel özelliklerinden biri olan liyakat değeri, demokrasilerde daha da önem kazanmış ve uygulanması gereken en önemli kurallardan biri haline gelmiştir.

Liyakat insan temelli bir sistemin parçasıdır. Aydınlanma'nın hümanist ruhuna uygun olarak Montesquieu'de insanın ön planda olması gayet normaldir. Ama Montesquieu bu duruma bir sınır çizme gereği duymuştur. İnsanlar her şey olabileceğini fakat yine de kendi heveslerine terk edilemeyeceklerini söyleyen düşünür, yurttaşların despot olmadığı³⁵ ifadesiyle orta bir

³⁰ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 196.

³¹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 52.

³² İlhan F. Akın, *Devlet Doktrinleri*, (İstanbul: Beta Basım, 2013), 123.

³³ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 53.

³⁴ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, çev. Ahmet Saki (İstanbul: Köprü Kitaplar, 2014), 78.

³⁵ Louis Althusser, *Montesquieu Siyaset ve Tarih*, çev. Alp Tümertekin (İstanbul: İthaki Yayınları, 2005), 82.

nokta bulmaya çalışarak insanların oy kullanma haklarının bölünmesini (toplumsal sınıflardan temsilciler seçilmesi) temel kanunlardan biri olarak görmüştür.

Dünya tarihinde Atina ve Roma, halkın kendini doğrudan doğruya yönetmesinin iki başarısız örneğidir. Ancak bunun yanında temsilciler meclisi ile gerçekleştirilmeye çalışılan demokrasiyi diğer yönetimlerden üstün kılan özelliği, toplumun faydasını her şeyin önünde tutan siyasi erdemidir.³⁶ Bir şeyi elde tutabilmenin yolunun sevgiden geçtiğini söyleyen Montesquieu'ye göre demokrasi ancak sevgi ve hoşgörüyle ayakta kalabilir. Böyle bir hükümet biçimi, yalnızca küçük ülkelerde tam olarak gerçekleştirilebilen bir hükümet biçimidir. Montesquieu, yaşadığı dönemde Fransa'daki koşulları göz önünde bulundurarak, demokrasiyi uygun bir yönetim biçimi olarak görmemiştir. Ayrıca eşitlik kavramının halkın iradesinin tezahürü anında ortaya çıktığı bu yönetim biçiminde doğan Montesquieu, son derece iyi koşullarda yetişmiş olmasına rağmen eşitlik konusunda net bir duruş sergileyememiştir. Montesquieu, insanların doğuştan eşit olduğunu ancak böyle kalmalarının imkânsız olduğunu ve toplumun kaybettiği eşitliğin ancak yasalarla sağlanabileceğini savunmuştur.³⁷ Ancak soylu bir ailenin mensubu olan Montesquieu çevresel çıkarlarını korumak açısından eşitlik konusunda samimi bir düşüncede değildir.

2.1.2. Aristokrasi

İktidarın imtiyazlı ve genellikle soya bağlı bir toplum sınıfı tarafından kontrol edildiği siyasi hükümet şekli aristokrasi olarak adlandırılmaktadır. Aristokratik hükümet şekli aynı zamanda soylular hükümeti olarak da bilinmektedir.

Soylular hükümetinde yönetim ve egemenlik, kanun koyma ve uygulama belli sayıda kişinin elindedir.³⁸ Hükümdarlık döneminde halk hükümdar için ne ifade ediyorsa, asil hükümette de halk o anlama gelmektedir. Böyle bir durumda otorite azınlığın elindedir. Azınlığın çoğunluk ile dengede olabilmesi için halka yaklaşmak ve onların çıkarlarını gözetmek gerekir. Aristokrasi, demokrasiye yaklaştıkça değerlenen, krallığa yaklaştıkça değeri azalan bir yönetim biçimidir.³⁹ Böyle bir dengeyi sağlayamayan aristokratik bir rejim, saltanat rejiminden daha kötü sonuçlar doğurabilir. Saltanatta kanunlar eski teşkilat yapısından alınarak uyarlanmıştır. Ama soylu bir kişi, aristokrasiyi yönetme konusunda kendisine büyük bir yetki verirse, bu gücün kötüye kullanılması çok daha kötüdür.⁴⁰

³⁶ İşçi, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, 262.

³⁷ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 176.

³⁸ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 57.

³⁹ İşçi, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, 263.

⁴⁰ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 58.

Öyleyse aristokrasinin onu kontrol altında tutma gücü ne olmalıdır? Böyle bir aristokrasiyi harekete geçiren ilke, demokrasideki kadar olmasa da yine de erdemdir.⁴¹ Soyluların yasalara uyarken aşırıcılığa düşmemeleri için gösterecekleri erdem en temel kuraldır.

Montesquieu'nün savunduğu fikirlerden de anlaşılacağı üzere soylular yönetiminin ana ilkesi belli bir dengede ölçüyü korumaktır. Ölçülü bir yönetim halka tam anlamıyla yaklaşmaması bile kanun ve nizamlar açısından demokrasiye yakın bir yönetim ile saltanat ve istibdat modellerinden uzaklaşarak daha ölçülü ve dengeli bir zemine oturacaktır.

Bu şekilde tarif edilen erdemli bir topluluğun yozlaşmasının önüne geçmek için verilen yetkinin genişliği konusuna da değinen Montesquieu bütün idare şekilleri için ortak bir çözüm önermektedir. Yetki genişliğinin yetkiyi kullanma süresinin kısaltılmasıyla telafi edilmesi gerektiğini savunan Montesquieu⁴² belirli periyotlarda yapılacak görev değişikliklerinin yetki genişliğinden kaynaklanacak bozulmaları önleyebileceğini savunmuştur.

Ancak cumhuriyetçi hükümetin küçük ülkelerde savunduğu alt kollarından biri olan demokrasiye inanmayan Montesquieu, aristokrasi konusunda da pek farklı düşünmemektedir. Erdemli bir kurala dayanan bu iki yönetim biçimi, bazı temel farklılıklara sahip olsa da Montesquieu, Aydınlanma'nın siyasi ve sosyal koşulları göz önüne alındığında barındırdığı benzerliklerinden dolayı bunları kabul etmemiştir.

2.2. Monarşi

Dilimize Fransızca “*monarchie*” kelimesinden geçmiş olan monarşi Yunanca tek şef anlamına gelen “*monos archos*” kelimesinden gelmektedir.⁴³ En temel anlamıyla bir hükümdarın devlet başkanı olduğu yönetim biçimi olan monarşi, saltanatın başka bir adı olarak da kullanılmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca en yaygın yönetim biçimi olan monarşinin bazı farklı türleri bulunmaktadır. Hakların belli bir oranda sınırlanmasına göre mutlak ya da meşruti, kralın yönetime geçiş biçimine göre ise soydan ya da seçimle olmak üzere dallara ayrılan monarşinin dünya üzerinde kırk dört farklı uygulanan yapısı bulunmaktadır.⁴⁴

Bir krallıkta veya monarşide, bir kişi yasal olarak yönetir. Kral yalnız olmasına rağmen, gücünü belirli kanunlar çerçevesinde kullanır. Kral kendi iradesine göre hüküm sürerken orada kanunlardan söz edilemez. Montesquieu'ye göre orta, ikincil ve alt güçler, insanın anayasalar

⁴¹ Akın, *Devlet Doktrinleri*, 126.

⁴² Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 59.

⁴³ Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, (Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2007), 107.

⁴⁴ * Bu sınıflandırma ve yeryüzünde kırk dört adet monarşinin halen uygulamada olduğu bilgisi Kemal Gözler'in *Devletin Genel Teorisi* adlı kitabındaki şemadan alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. S. 109.

aracılığıyla yönettiği hükümetin veya saltanatın özünü oluşturur.⁴⁵ Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta Montesquieu'nün temel kanunların zorunlu varlığına değinmiş olmasıdır. Devlet yönetiminde yalnız tek bir kişinin keyfi idaresi geçerli olduğunda istikrarlı bir devlet yönetiminden bahsetmek mümkün değildir.⁴⁶

Monarşinin hükümdarı olan kral ile halk arasında bir soylular sınıfı vardır. Kral bu sınıflara, soylulara aittir. Soylu olmayan bir krallık, tiranlıktan başka bir yönetim şekli değildir.⁴⁷ Doğası gereği tek kişinin yönetimi olan ve ilkesi gereği şerefin saltanatı olan monarşide yer alan bahsettiğimiz bu anayasalar nelerdir? Krallığın anayasaları kavramı, kralın taleplerine sınırlama getirmek için vardır.⁴⁸ Kral yönetme yetkisini eline alırken yazılı olmayan ancak temayülde bulunan bu temel yasaların varlığını hissederek soylular sınıfının bir dizi düzenleyici kurallarını kabul ederek karşılıklı saygı üstünden yönetimini temellendirir.⁴⁹

Montesquieu, saygı ve şeref kavramlarının monarşi için önemine değinmiş ve bu yönetim biçimi için rahipliğin önemini altını çizmiştir. Bir Aydınlanma filozofunun yenilikçi fikirlerine rağmen ruhban sınıfının öneminden bahsetmesi tartışmalı olsa da din adamları, misyon açısından sistem için çok önemlidir. Montesquieu, bir cumhuriyette ruhban sınıfının gücünü çok tehlikeli görmesine rağmen baskıcı bir yönetime dönüşen saltanatı da çok yararlı görmüştür.⁵⁰

Bir monarşinin cumhuriyetçi bir hükümete göre bir diğer avantajı, bireysel hedeflerin iktidardaki hükümete sağladığı avantajdır. Bu tür girişimlerin hükümeti canlandırdığını iddia eden düşünür, ayrıca bunların her an bastırılabilceğini kaydederek, bunlarla ilgili tehlikeli bir durum olmadığını ifade etmiştir.⁵¹ Bu noktada bireysel hırsları olumsuz yönleriyle düşünmemek gerekmektedir. Bireysel hırslara saygı gösterilmelidir. Namusun, özellikle eski toplumların ataerkillik açısından daha baskın olduğu düşünülürse, bu birey için oldukça önemli bir kavramdır. Montesquieu, namus kavramını, bireyin görevlerini yerine getirmesine destek olan bir güç ve monarşiye karşı her zaman sadakatle hizmet etmesi ilkesi gibi değerlendirmiştir.

Montesquieu'nün monarşisinde belli ayrıcalıklara sahip olan zümreler kralın aşırılıklara kapılmasına engel olur. Temel ilke olan şeref ise zümreleri kraldan koruyarak adeta bir emniyet

⁴⁵ Montesquieu *Kanunların Ruhu Üzerine*, 60.

⁴⁶ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 60.

⁴⁷ İşçi, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, 263.

⁴⁸ Althusser, *Montesquieu Siyaset ve Tarih*, 88.

⁴⁹ Althusser, *Montesquieu Siyaset ve Tarih*, 88.

⁵⁰ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 61.

⁵¹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 61.

sibobu görevi görmektedir.⁵² Bunun doğal sonucu olarak da hem halk kraldan hem de kral halktan kendini koruma noktasında güvence altına almıştır.

Burada Montesquieu'nün monarşi anlayışı ile Machiavelli'in mutlak monarşisi arasında farklılıklar bulunmaktadır. Machiavelli için mutlak monarşi anlayışında özgürlük doğal bir unsur değildir. Ona göre özgürlük daima kazanılması gereken bir şeydir. Tanrı hiçbir şekilde insana özgürlük vaat etmez.⁵³ Machiavelli'in aksine dini hoşgörüyeye dayalı Stoacı bir eğitimden etkilenen Montesquieu, bireyin özgürlüğüne ve monarşinin hızlı karar alabilen olumlu yönlerine vurgu yapmıştır. Montesquieu'nün monarşinin kavramı, Bodin'in kavramına çok benzemektedir. Bodin, bölünmezliğin ve gücün güvencesinin tek bir bireye bağlı olduğunu savunmaktadır.⁵⁴ Her iki düşünür içinde mutlak güç kavramından hareketle monarkın düzenleyici ve dengeleyici otoritesini benimsenmiş ve böyle bir monarşi anlayışının üstünlüğüne inanılmıştır.

Böyle bir monarşi anlayışının koruyucu gücüne atıfta bulunan Montesquieu, monarşinin korunmasına yönelik geometrik anlayışı benimserken, cumhuriyetçi bir yönetimde güvenliği sağlamak için tüm unsurların bir arada bulunmasını onda görmüştür. Düşünür, bir nesnenin alanı genişlediğinde çevresinin nispeten küçüldüğünü, sınırların yok edilmesinin büyük monarşilerde küçük cumhuriyetlere göre daha kabul edilebilir olduğunu savunmuştur.⁵⁵ Bu tezini Türkler, Moğollar, İranlılar, Çinlileri örnek vererek savunan düşünür Doğu toplumlarının baskıcı bir yönetim anlayışına uygun olduğunu savunmuştur. Batı toplumları için ise çıkar yolu olarak gördüğü monarşi anlayışı bu anlayıştan son derece farklıdır. Hemen her konuda Doğu için ideolojik bir yaklaşım sergileyen Montesquieu tutumunu bu konuda da sürdürmektedir.

Böylece, Montesquieu için monarşi, ilk kez çağrıştırdığı tek kişinin yönetiminden farklıdır. Ayrıca, bir saltanat hükümetinde yürütmeden sorumlu bir kişi olduğu için, işler cumhuriyet hükümetine göre çok daha hızlıdır ve bu, saltanat hükümetinin cumhuriyet hükümetine göre büyük bir avantajıdır.⁵⁶

2.3.Despotizm (İstibdat)

Hiçbir kanuna bağlı olmadan, her şeyin sahibi olarak hareket eden bir kişinin keyfi yönetimine despotizm denir. Zorbalık ve istibdat anlamlarına da gelen despotizmde temelde yer alan unsur korkudur. Montesquieu için bütün insanların köle oldukları bu yönetim biçiminde

⁵² Althusser, *Montesquieu Siyaset ve Tarih*, 98.

⁵³ Niccolo Machiavelli, *Hükümdar*, çev. H. Kemal Karabulut (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2008), 52.

⁵⁴ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, 196.

⁵⁵ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 199.

⁵⁶ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 108.

ilke hiçbir zaman şeref olamaz.⁵⁷ Çünkü köle ruhlu olan insanlar hiçbir zaman kendilerini değerli göremezler. Despotizm monarşi yönetiminin bozulmasının doğal sonucu olarak ortaya çıkan, mutlak itaat ve korkunun hâkim olduğu bir yönetim şeklidir.

Despotizmin en belirgin özelliği hiçbir sisteme dayanmayan bir siyasal rejim olmasıdır.⁵⁸ Montesquieu'ye göre despotizm, monarşinin temelinde bulunan kanunlara sahip değildir. Bütün yönetim biçimlerinde kanunlara çok önem veren Montesquieu için despotizm bu yönüyle kötü bir yere sahiptir. Düşünürün bütün yönetim biçimleri arasında açıkça eleştirdiği tek yönetim biçimi zorbalık olmuştur.⁵⁹ Düşünür için yasalara gerek olmayan bu yönetim biçiminde insanların hayvanlardan farkı yoktur. İnsanların bu yönetimdeki davranışlarını, hayvanların birtakım hareketleri yapmak için kendilerine işkence edilmesine benzetmektedir.⁶⁰ Böyle bir yönetim biçimi Montesquieu'nün yönetim biçimlerinin temelinde bahsettiği kanunları bulundurmamasının yanında en temel insan haklarını da yok saydığı için çok sakıncalı bir anlayıştır. Bu yönetim biçimini benimsemiş olanlar uçsuz bucaksız topraklara sahip olan Doğu toplumlarıdır. Ancak burada Montesquieu tarafsızlığını koruyamayarak Batı toplumları ve Roma İmparatorluğu tarafından doğal karşılanan köleliği görmezden gelerek ideolojik bir değerlendirme içine düşmüştür.

Düşünür, bu şekilde eleştirdiği despotizm için sadece tek bir temel kanundan bahsetmiştir. Ona göre tek kişinin yönetimini birçok kişinin eline bırakmasıyla iktidar kavgaları çıkacaktır. Bunu önlemenin tek yolu da kendisiyle aynı yetkilere sahip olan bir vezir atamaktan geçmektedir.⁶¹

Korkuyla ilgili olarak, devlet korkusundan daha büyük bir insan korkusu olmadığını not etmek önemlidir. Halkı ezen bu korku dengesi burada iyi düzenlenemezse, despotluk da olsa halk içgüdüsel olarak devlete karşı ayaklanabilir. Aslında, monarşiler genellikle despotizme dönüşür. Halk hareketi ile var olan düzen yıkılacaktır.

Montesquieu'nün despotizm noktasında ortaya koyduğu fikirler Platon'la benzerlikler içermektedir. Tiranlığı adaletsizliğin, haksızlığın en kötü örneği olarak tanımlayan Platon⁶² gibi Montesquieu de bunları en kötü tutumlar olarak ele almıştır. Tiranlığı monarşinin yozlaşmış biçimi olarak gören Platon⁶³ ile Montesquieu bu noktada da aynı fikirdedir. Montesquieu'nün

⁵⁷ Montesquieu *Kanunların Ruhu Üzerine* 73.

⁵⁸ Althusser, *Montesquieu Siyaset ve Tarih*, 101.

⁵⁹ Akın, *Devlet Doktrinleri*, 124.

⁶⁰ İşçi, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, 264.

⁶¹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 63.

⁶² Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), 25.

⁶³ Platon, *Devlet*, 29.

Platon ile ayrıldığı nokta ise özgürlük kavramıdır. Platon özgürlüğün doyumsuzluğunu tiranlığa bağlarken Montesquieu de böyle bir anlayış bulunmamaktadır.

Sonuç olarak Montesquieu'nün istibdadın bütün kötü taraflarını ortaya koymasındaki asıl amacı, Avrupa'ya uygun bir monarşi çöktüğünde başlarına gelecek kötü yönetim konusunda insanları bilinçlendirmektir. Dolayısıyla düşünürün asıl amacının monarşiyi korumak olduğu söylenebilir.

2.4. Montesquieu'ye Göre Yönetimlerin En İyisi

Montesquieu, her hükümet biçimi için temel bir varoluş ilkesi tanımlamıştır. Yönetimin sağlıklı devamlılığı bu ilkelerin uygulanması ile mümkündür. Aslında, düşünür için her zaman herhangi bir hükümet modelinin yozlaşması dayandığı ilkelerin yozlaşmasıyla ilişkilidir.⁶⁴

Aynı zamanda tiranlığın çok açık bir eleştirmeni olan Montesquieu için sadece cumhuriyetçi ve monarşik rejimler uygulanabilir. Bu liderlik tarzları arasında bir yargıda bulunmadan önce, Montesquieu'nün bir sosyolog olarak kimliğine de odaklanmamız gerekmektedir.

Montesquieu sosyolog kimliğiyle, özel ile genel arasında orta bir yol benimsemiş bir düşünce yapısından hareketle, bireylerden ziyade insan gruplarıyla, toplumdaki ziyade toplumlarla, çevreyi ve kurumları değiştiren kalıcı ve değişmez kuralları keşfetme çabası içinde olmuştur.⁶⁵ Yine Montesquieu için toplumlar, kökleri ve temel amaçları doğal biyolojik organizmalar olarak bilinen mekanizmalardır. Bu toplumlar arasında açıklığa kavuşturulması gereken önemli bir fark vardır.

Bu yaklaşımla filozof, farklı toplumlarda farklı liderlik tarzları anlayışını savunmuştur. İklimin insanlar üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurarak, baskıcı rejimler dışında yönetim biçimlerini uygularken toplumsal yapıya uygun yönetim anlayışını da benimsemiştir (Düşünür, baskıcı rejimlerin despotizmine ek olarak ılımlı baskıcı sistemleri de sert bir şekilde eleştirmemektedir). Örneğin, büyük Avrupa imparatorlukları için uygun olan bir monarşik rejim, daha küçük nüfusa ve alana sahip başka bir ülke için uygun olmayabilir. Demokrasi veya aristokrasi daha küçük bir ülke için daha uygun olacaktır. Tüm bu yönleriyle, üç hükümet biçiminin ilkelerini açıklayan Montesquieu, olanla değil, olması gerekenle ilgilenmiştir.

“..... Ama bu, hangi bir cumhuriyette kişilerin erdemli oldukları anlamına değil, erdemli olmaları gerektiği anlamına gelir. Bundan başka, yine bu sözlerimden herhangi

⁶⁴ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 173.

⁶⁵ David Thomson, *Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. Ali Yaşar Aydoğan (İstanbul: Metropol Yayınları, 2006), 111.

bir saltanat hükümetinde mutlaka şeref, falan ya da filan, baskı hükümetinde de mutlaka korku vardır manası çıkarılmamalı; ben sadece bulunması gerekir demek istiyorum, aksi takdirde hükümetin şekli mükemmel olmaz."⁶⁶

Olması gerekenler üzerinden bir sınıflandırma yapan Montesquieu, ilkelerin temelde uygulanmasında küçük değişiklikler yapılmasının bile felakete yol açacağını ön görmüş ve bu görüşünde herhangi bir yönetim biçimini ayırmamıştır. Nitekim Doğu Roma İmparatorluğu'nun kötü yönetim altında gerilemesine dikkat çekmiş ve imparatorluğun devamlılığı ve çöküşü hakkında temel ilkeler üzerinden detaylı değerlendirmeler yapmıştır.^{67*}

Yine yaşadığı çağın ve yetiştiği ortamın aksine bir şekilde Montesquieu *İran Mektupları* adlı eserinde Batı'da gelişen sanat ve bilim dallarından fazlaca bahseden arkadaşına "*Bana barbar gözüyle bakacaksın; ama bunlardan elde edilen faydanın, her gün bunların kötü kullanımından doğan zararları tazmin edip etmediğini bilemiyorum.*"⁶⁸ şeklinde cevap vererek cumhuriyet rejiminin fazilete dayalı temel kanunu ile örtüşmeyen bir anlayış ortaya koymuştur.

Her hükümet biçiminin avantajları ve dezavantajları vardır. Ayrıca yönetim biçimlerinin temel ilkeleri hakkında farklı görüşler ifade edilebilir. Örneğin erdem ve onur ilkelerinin anlamı çok açık bir şekilde ifade edilmemiştir.⁶⁹ Ölçsüz krallığın zorbalığa, ölçsüz demokrasinin de demagojiye, tiranlığa vardığı tespitlerinden hareketle Montesquieu, yönetim biçimlerini birbirinden yeterince ayıramamıştır.⁷⁰

Yönetim biçimlerinin birbirlerine üstün ya da eksik taraflarını bir bütün halinde değerlendiren Montesquieu üç yönetim biçiminden cumhuriyet ve monarşiyi yapıları itibarıyla tam olarak kabul etmemiştir. Montesquieu fikir dünyasında fazilet ve şeref ilkesinin bir arada olduğu karma bir hükümete doğru kaymıştır.⁷¹ Aslında Montesquieu'nün temel amacının yönetim şeklinin despotizme kaymasını önlemek olduğu savunulabilir.

Nihai çözümlerimizde Montesquieu, şu veya bu hükümet şeklinden ziyade, vatandaşların hürriyetini garanti altına alan⁷² bir hükümet, ruhbanlık ve despotizmden nefret eden, akla, ilerlemeye ve insanlığa dayanan tipik bir aydınlanmacı anlayışla⁷³ cumhuriyet yönetiminin fazileti ile hareket eden, bunun yanında geçmişine bağlı, kurumsal hafızası ile

⁶⁶ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 76

⁶⁷ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, 180. * Bu kitapta Doğu Roma İmparatorluğu'nun devamlılığının sebepleri ve çöküşü ayrıntılı olarak incelenmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. S. 179-185.

⁶⁸ Montesquieu, *İran Mektupları*, çev. Berna Günen (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015), 173.

⁶⁹ Akın, *Devlet Doktrinleri*, 128.

⁷⁰ Akın, *Devlet Doktrinleri*, 129.

⁷¹ Tütengil, *Montesquieu'nun Siyasi ve İktisadi Fikirleri*, 22.

⁷² Tütengil, *Montesquieu'nun Siyasi ve İktisadi Fikirleri*, 23.

⁷³ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, 241.

monarşinin şerefe dayalı yönetimini bu değerlerle birleştirmeye çalışan sosyolojik tabanlı, anlaşılması çok da kolay olmayan bir yönetim şeklini benimsemiştir. Montesquieu'nün tasarladığı yönetim şeklinin tam olarak anlaşılabilmesi için ferdi, siyasi hürriyetlerle birlikte kuvvetler ayrılığı prensibindeki düşüncelerini de ayrıntılı bir şekilde inceleyerek ortaya bir sentez koymamız gerekmektedir.

Sonuç

Aydınlanmanın en önemli temsilcilerinden biri olan Montesquieu, farklı görüşleri ile siyaset ve hukuk alanında kendine özgü bir yer edinmiştir. Montesquieu, olanı ve olması gerekeni yansıttığı için olayları gözlem ve muhakeme yoluyla değerlendirerek, düşünce dünyasını mantıksal olarak değil, deneysel ve soyut çizgilerle şekillendirmiştir. Montesquieu, gözlem gücünü büyük ölçüde sosyolojik olarak uygulasa da onun tamamen sosyolojik bir bakış açısına sahip olduğunu iddia etmek son derece güç olacaktır. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'nda tam bir despotizm, Avrupa ülkelerinde ise ılımlı bir monarşi olduğu iddiası, kendi toplumunun ideolojik bir önyargısıdır.

Ülkenin siyasi gücünü tartışan düşünür, üç yönetim modeli olarak cumhuriyet (aristokrasi-demokrasi), monarşi ve despotizmden söz etmektedir. Ayrıca bu üç yönetim biçiminin ilkelerini belirleyen Montesquieu'ye göre cumhuriyet erdeme, monarşi onura ve despotizm korkuya dayanmaktadır. Bu yönetim biçimlerinden biri olan istibdadı baştan beri açıkça eleştiren bir düşünür, despotizmle yönetilen bir ülkede hukukun üstünlüğünden ve bireysel özgürlükten söz edilemeyeceğini söyleyerek bu yönetim biçimini de açıkça eleştirmektedir.

Montesquieu, cumhuriyetçi ve monarşik yönetimi hem olumlu hem de olumsuz olarak değerlendirirken açıkça iki yönetim tarzından birini diğerine tercih etmemiştir. Aydınlanma'nın ruhu ve hukuk açısından önemi göz önüne alındığında, düşünürün cumhuriyet rejimine daha yakın olduğunu öne sürmek yanlış bir ifade olacaktır. Doğup büyüdüğü aristokrat kitlenin çıkarlarını korumak için monarşiye daha da yakın görünmektedir. Fikirlerinde doğrudan ifade etmese de Montesquieu'nün daha yakın olduğu yönetim şeklinin monarşi olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Akın, İlhan F. *Devlet Doktrinleri*. İstanbul: Beta Basım, 2. Baskı, 2013.
- Althusser, Louis. *Montesquieu Siyaset ve Tarih*. çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları, 2005.
- Bıçak, Ayhan. *Devlet Felsefesi Eleştiriler ve Öngörüler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Ebenstein, William. *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*. çev. İsmet Özel. İstanbul: Şule Yayınları, 5. Baskı, 2009.
- Fukuyama, Francis. *Devlet İnşası*. çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.
- Gözler, Kemal. *Devletin Genel Teorisi*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2007.
- İşçi, Metin. *Siyasi Düşünceler Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Loy, J. Robert. *Montesquieu*. New York: Twayne's World Authors Series, 1968.
- Machiavelli, Niccolo. *Hükümdar*. çev. H. Kemal Karabulut. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 5. Baskı, 2008.
- Meydan Larousse*. İstanbul: Meydan Yayınevi, Cilt 8, 1973.
- Montesquieu. *Kanunların Ruhu Üzerine*. çev. Doruk Can Koçak. İstanbul: Doruk Yayınları, 2016.
- Montesquieu. *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*. çev. Ahmet Saki. İstanbul: Köprü Kitaplar, 2014.
- Montesquieu. *İran Mektupları*. çev. Berna Günen. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.
- Platon. *Devlet*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 21. Baskı, 2011.
- Russ, Jacqueline. *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*. çev. Özcan Doğan. Ankara: Doğu Batı Yayınları 2011.
- Tannebaum, Donald- Schultz, David. *Siyasi Düşünce Tarihi*. çev. Fatih Demirci. Ankara: Adres Yayınları, 3. Baskı, 2007.
- Thomson, David. *Siyasi Düşünce Tarihi*. çev. Ali Yaşar Aydoğan. İstanbul: Metropol Yayınları, 5. Baskı, 2006.
- Tütengil, Cavit Orhan. *Montesquieu'nün Siyasi ve İktisadi Fikirleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1956.